

NAGY FERENC*

A halálbüntetés szabályozásával, valamint alkalmazásával kapcsolatos nemzetközi és hazai helyzetkép

I. A halálbüntetésre vonatkozó nemzetközi helyzetképről

A büntetőjog és a kriminálpolitika modern történetében – egy mondás értelmében – a három legfontosabb elhárítandó csapás: a kínzás, a rabság/rabszolgaság és a halálbüntetés. Világviszonylatban a kínzást és a (rab)szolgaságot már törvényen kívül helyezték és eltörölték. Mindamellett e téren szinte mindenfelé előfordulnak tényleges visszaesések is. A halálbüntetést jelenleg a legtöbb demokratikus berendezkedésű civilizált államban, ideértve mindenekelőtt csaknem egész Európát, kiiktatták. Ezen állítás alóli negatív kivételt elsősorban az USA és Japán jelenti (ezekről az országokról lásd később). Mindezenesetre a halálbüntetés kérdésében történő állásfoglalás az emberi léte és méltóságra, az emberi értékekre és a jogi kultúrára vonatkozó elképzelések, felfogások tükröződése.¹

A világ 198 országára kiterjedően a halálbüntetés szabályozásával, illetve alkalmazásával kapcsolatos nemzetközi helyzetkép az 2018. márciusi állapotnak megfelelően az alábbi négyes csoportosítással rögzíthető:

1. *Abolicionista – eltörlés minden bűncselekményre – 106 ország* (Európa országai Fehéroroszország kivételével; Európán kívül pl. Dél-és Közép-Amerikában Argentína, Ecuador, Mexikó, Paraguay, Venezuela, Honduras; Afrikában Angola, Gabon, Namíbia, Ruanda, Senegal, Dél-Afrikai Köztársaság; Észak-Amerikában Kanada; Ázsiában Törökország, Kirgizisztán, Mongólia, Üzbegisztán; továbbá Ausztrália, Új-Zéland).

2. *Abolicionista, de eltörlés csak a köztörvényes bűncselekményekre – 7 ország* (Brazília, Chile, El Salvador, Guatemala, Izrael, Kazahsztán, Peru).

---

* professzor emeritus, SZTE

¹ KREUZER, ARTHUR: *Die Abschaffung der Todesstrafe in Deutschland – mit Vergleichen zur Entwicklung in den USA*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS) 2006/8. 320. p.

3. *Abolicionista – eltörlés csak a gyakorlatban, azaz az elmúlt 10 évben nem volt végrehajtás – 29 ország* [pl. Algéria, Kamerun, Ghana, Kenya, Laosz, Dél-Korea, Tanzánia, Tunézia, Zambia, Oroszország (moratórium bevezetése 1996 augusztusában, kivéve csecsenek)].

4. *A köztörvényes bűncselekményekre (is) alkalmazzák ténylegesen – 56 ország* (pl. Fehéroroszország, Kína, Kuba, Egyiptom, India, Indonézia, Irán, Irak, Japán, Nigéria, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Tajvan, Thaiföld, USA, Vietnám).²

Számokkal és százalékokkal kifejezve ez azt jelenti, hogy a világ 198 államából 106 ország a halálbüntetés teljeskörű abolícióját követi. Ez a világ vizsgált országainak több mint a fele (53,53%). Hét ország tartozik a köztörvényes bűncselekményekre vonatkozó abolíciót követők sorába, ez 3,53%-ot jelent. Huszonkilenc államban ún. gyakorlati abolíció érvényesül, vagyis az elmúlt legalább tíz évben nem történt tényleges végrehajtás. Ez 14,64%-ot tesz ki. Tehát a világ országainak valamivel több, mint 70%-a (71,6%) ténylegesen halálbüntetés nélkül létezik és működik. A köztörvényes bűncselekményekre is halálbüntetést alkalmazó országok száma ötvenhat, ez közel 29%-ot (28,28%) jelent.

Ishizuka 2006-ban megjelent munkájában arról írt, hogy akkoriban a világ 78 államában alkalmazták ténylegesen a halálbüntetést és az összes kivégzés 84%-át Kínában, Iránban, az USA-ban és Vietnámban, tehát ezen négy országban hajtották végre.³

Az adatok alapján az állapítható meg, hogy világszerte terjedő és erősödő trend a halálbüntetés eltörlése. A legutóbbi közel tizenöt év alatt a világban 78-ról a jelenlegi 56-ra esett vissza azon országok száma, ahol még a halálbüntetést ténylegesen alkalmazták. Tehát pozitív mérleg vonható ezen archaikus büntetést illetően, hiszen a világ országainak jelenleg 71%-a ténylegesen nem alkalmazza már ezt a legsúlyosabb szankciót. Az eltörlés tekintetében azonban döntő áttörés még nem következett be, mivel a világ legnépesebb és gazdaságilag, politikailag leginkább meghatározó országainak nagy többsége változatlanul ismeri és ténylegesen alkalmazza is a halálbüntetést. Ezen meghatározó államok sorából jelen írásunk először az USA, majd a kevésbé ismert Japán halálbüntetéssel kapcsolatos helyzetét tekinti át röviden.

II. Amerikai Egyesült Államok

1. A halálbüntetés szövetségi szintű helyzetéről

Az USA-nak a halálbüntetésbe vetett bizalmát gyakran magyarázzák az erőszak történetileg kialakult növekvő kultúrájával. A fizikai erőszak az amerikai telepes-történelem elementáris alkotóeleme és szorosan összekapcsolódik a nemzetté válás mítoszával.

² Amnesty International: *Abolitionist and Retentionist Countries as of March 2018*. <https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5066652017ENGLISH.pdf>

³ ISHIZUKA, SHINICHI: *Todesstrafe in Japan: Ein schlechtes Gewissen in der internationalen Gemeinschaft*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatic (ZIS) 2006/8. 331. p.

Mindenekelőtt az őslakosok elleni háborúk, a civilizáltság és a zabolátlan-ság/féktelenség határán az életért vívott mindennapi küzdelem egy különleges amerikai lényeggé formálódott.

Ezen lényeg olyan képességeket alakított ki, amely a problémáknak saját kézbe vételében, a gyors, patent megoldások megtalálásában és a fegyverhasználatban nyilvánul meg.

A jelenkorig jelentős szerepet játszik ez a lényeg az USA politikai és kulturális életében és a „fehér” US-amerikai identitás alkotóeleme. A rabszolgaság időszaka óta az afro-amerikai férfiak a „fehérek” dominálta társadalmi rend legnagyobb fenyegetéseként jelennek meg és egy diszkrimináló halálbüntetési gyakorlatot vont maga után. Egy ilyen történeti fejlődés nyomán regionális különbségek alakulnak ki. Így két nagy régió képződött: Új-Anglia és a „mély Dél”. Az ezzel kapcsolatos különbségek mindig feltűnnek a halálbüntetés történetében is. Így például Texas az amerikai halálbüntetési gépezet fellegrája.⁴

A különbségek megmutatkoznak a szövetség és az egyes tagállamok jogai tekintetében is. Az ezzel kapcsolatos egyik csúcspont az 1970-es évekre tehető, amikor az USA Legfelsőbb Bírósága az egyes tagállamok halálbüntetési gyakorlatát alkotmányellenesnek nyilvánította és ez a tagállamok elkeseredett ellenállásába ütközött.⁵ E tekintetben a *Furman v. Georgia* eset kapcsán 1972 júniusában 5:4 arányban meghozott ítéletről van szó, amely kimondta, hogy egyrészt megfelelő eljárás nélkül senkit sem lehet életétől megfosztani, másrészt tiltja a „kegyetlen és szokatlan büntetések” alkalmazását.⁶

A halálbüntetés szabályozásával és alkalmazásával kapcsolatban az USA tagállamai az alábbi három csoportba sorolhatóak a 2016. novemberi helyzetnek megfelelően:

1. A halálbüntetést *szabályozó és alkalmazó* tagállamok száma *31*. (elsősorban a déli államok: pl. Alabama, Louisiana, Mississippi, Texas, Florida)
2. A *halálbüntetés nélküli* tagállamok száma *19*. (pl. Maine 1887 óta, Maryland 2013 óta, Alaska 1957 óta, Illinois 2011 óta, New York 2007 óta ténylegesen, miután 2004-ben alkotmányellenesnek nyilvánították)
3. Halálbüntetés *kormányzói moratóriummal*: *4* tagállam (Colorado – 2013, Oregon – 2011, Pennsylvania – 2015, Washington – 2014).⁷

2. Halálbüntetésre ítélet az USA-ban

A halálbüntetésre ítéletekre vonatkozó alábbi diagram az 1973-tól 2017-ig terjedő időszakot tekinti át. Jól látható, hogy az elmúlt években a legsúlyosabb büntetésre ítéletek csökkenő arányt mutatnak, a legalacsonyabb 2016-ban volt.

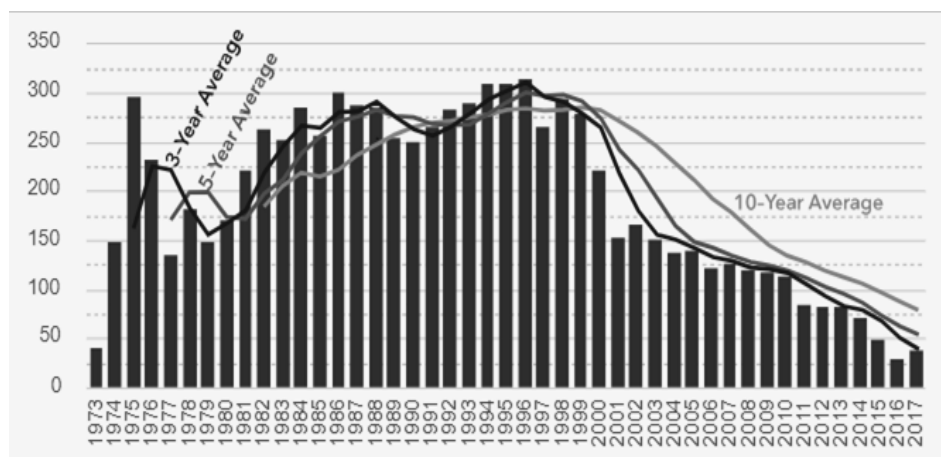
⁴ MARTSCHUKAT, JÜRGEN: *Geschichte der Todesstrafe in Nordamerika*. C.H. Beck, München, 2002. 8–10. pp.

⁵ MARTSCHUKAT 2002, 10. p.

⁶ TÓTH J. ZOLTÁN: *A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete*. Századvég Kiadó. Budapest, 2010. 149. p.

⁷ <https://deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>

1. ábra

Halálbüntetésre ítélek száma (1973–2017)

Forrás: <https://deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>

Az elítélések az USA-ban is elsősorban a súlyos élet elleni bűntettekhez vonatkoznak. Ezzel kapcsolatban a nemzeti gyilkossági ráta (100.000 lakosra) 1970 és 2016 között 1980-ban volt a legmagasabb: 10,2, a legalacsonyabb 4,5 2013-ban és 2014-ben. Az utolsó rendelkezésre álló adat 2016-ban 5,3. Megfigyelhető továbbá, hogy az elmúlt húsz évben (1996-2016) messze a legtöbb gyilkosság a déli tagállamokban volt.

3. A halálbüntetés végrehajtása

A halálbüntetések végrehajtását tekintve ugyancsak elmondható, hogy az elmúlt években csökkenő arány mutatkozik, így 2016-ban volt a legalacsonyabb, számszerűen 20.

A rendelkezésre álló adatok alapján 1976 óta összesen 1469 főn hajtottak végre halálos ítéletet. Megoszlását tekintve a déli tagállamokban 1199 kivégzés történt. Ezen belül csak Texas államban 548, illetve 2018. első két hónapjában már 3 texasi esetről szólnak a híradások. Közép-nyugaton 181, nyugaton 85, észak-keleten 4 kivégzés történt.

Az utóbbi néhány évben évenkénti bontásban az alábbi kivégzés-számok figyelhetők meg:

2011-ben és 2012-ben: 43-43 kivégzés; 2013-ban: 39; 2014-ben: 35; 2015-ben: 28; 2016-ban: 20; 2017-ben 23. 2018-ban: már 4 fő, mégpedig a halálsoron eltöltött 12, 17, 16 és 23 év után.

A kivégzettek közül 34,5% volt fekete, 55,6% fehér, 8,3% latin, illetve 1,6%-ot tett ki az „egyéb” kategória. További adalék, hogy 1973 óta 161 embert mentesítettek, és mentesült a halálsorból (fekete: 84; fehér: 62; latin: 13; más: 2).

A kivégzés módját tekintve az USA-ban öt lehetséges megoldást alkalmaztak, illetve részben alkalmaznak jelenleg is. A leggyakrabban követett kivégzési mód a méreginjekció

alkalmazása, amelynek bevezetése és kipróbálása először 1982 decemberében Texas államban történt. Hamarosan „népszerűvé” vált, azonban nem emberbaráti, humanitárius szempontok, hanem gazdaságossági megfontolások alapján, viszonylagos olcsósága miatt.⁸

Az alábbi táblázat az egyes kivégzési módokat mutatja az azokat alkalmazó tagállamok függvényében:

1. táblázat

Kivégzési módok az amerikai tagállamokban

Kivégzési mód	alkalmazó tagállamok száma	kivégzettek száma
méreginjekció	33	1294
villamosszék	9 (pl. Alabama, Florida)	158
gázkamra	6 (pl. Arizona, Kalifornia)	11
akasztás	3	3
kivégzőosztag	3	3

III. Halálbüntetés Japánban

Világviszonylatban két iparilag magasan fejlett ország létezik napjainkban, ahol a halálbüntetést ismerik és alkalmazzák: az USA mellett e másik ország Japán.⁹ Előjáróban megjegyezhető, hogy a halálbüntetés rendszere rossz lelkiismeretet jelent a japánok számára a nemzetközi közösségben.¹⁰

1. A halálbüntetés alkalmazási köre

A japán jog 18 bűncselekmény esetében ír elő halálbüntetést. Ebből 13-at a Btk. által meghatározott büntetteknel, mint például gyilkosság, halálos következményű rablás és szexuális erőszak; halálos áldozattal járó gyújtogatás, továbbá állam elleni büntettek esetében. Kötelező a halálbüntetés alkalmazása egyetlen esetben: az ellenséges invázió támogatásakor. A többi, nem kötelező halálbüntetéses előírásoknál a bíróságok meghatározott enyhítő körülmények fennállásakor kiszabhatnak életfogytig tartó vagy határozott tartamú szabadságvesztést is. A gyakorlatban a bíróságok a halálbüntetést 1967 óta kizárólag gyilkosságra, rablógyilkosságra és halálos következményű bombamerényletre szabtak ki. A legfelsőbb bíróság 1987 márciusában fogalmazta meg azon kritériumokat, amelyeket a halálbüntetés elrendelésénél figyelembe kell venni. Így a bíróság szerint a büntetés kiszabása során jelentősége van annak, hogy egy vagy több-e a megölt személy; hogy a gyilkosságot különös kegyetlenséggel követték-e el; hogy a gyilkos megbánást tanúsít-e és az áldozat családja megbocsát-e neki.

⁸ TÓTH 2010, 161. p.

⁹ Amnesty International: *Wenn der Staat tötet. Todesstrafe in Japan*. Stand 15. April 2018.

¹⁰ ISHIZUKA 2006, 330–337. pp.

Kivéteként jelentkeznek, hogy halálbüntetés nem szabható ki a bűncselekmény elkövetésekor 18. életévét még be nem töltött személyre. Terhes nő és pszichésen beteg fogvatartott esetében a halálos ítélet végrehajtását addig fel kell függeszteni, amíg a gyermek megszületik, illetve a halálra ítélt szellemi/pszichés egészsége helyreáll. Azonban olyan felülvizsgálati mechanizmus nem létezik, amelynek során a halálra ítéltnél az elmebetegséget megállapíthatnák.

A bírósági eljárást illetően a halálbüntetéssel fenyegetett bűntett(ek) elkövetését követő letartóztatás során a gyanúsítottat 23 napig tartják fogva és jogi/ügyvédi segítség nélkül hallgatják ki. A főbenjáró büntetteket első fokon a kerületi bíróságok¹¹ tárgyalják, azok döntése ellen fellebbezés nyújtható be magasabb fokú bíróságnál és a legfelsőbb bíróságnál. Azonban a halálos ítélet utáni jogorvoslati eljárás törvényileg nem rögzített. Megjegyezhető, hogy Japánban a vádlottakat csak nagyon ritkán mentik fel. Ha a halálos ítéletet a legfelsőbb bíróság véglegesen megerősíti, lehetőség van perújításra, bár sok akadállyal.¹²

A kegyelmezésről, a halálos ítéletek átváltoztatásáról, a végrehajtás halasztásának engedélyezéséről egy kabinet dönt, amelynek határozatait ezt követően a császár jegyzi/adja ki. A kegyelmezéseket csak nagyon ritkán engedélyezik, leginkább betegség vagy életkor miatt.

A következő táblázat a japán halálbüntetésre elítéléseket tartalmazza 1945-49 és 2000-2004 közötti időszakban, öt-öt év átlagával:

2. táblázat

*Halálbüntetésre ítélek száma Japánban*¹³

Év	elítélés	5 év átlaga
1945-49	190	38
1950-54	142	28.4
1955-59	100	20
1960-64	95	19
1965-69	56	11.2
1970-74	34	6.8
1975-79	15	3
1980-84	15	3
1985-89	26	5.2
1990-94	26	5.2
1995-99	21	4.2
2000-2004	31	6.2
összesen	751	12.5

¹¹ 2009 márciusában a kerületi bíróságok tekintetében az ülnökbíróságok rendszerét átalakították, amely így három hivatásos bíróból és hat laikus bíróból áll. 2009 augusztusától a különösen súlyos bűnesetekben döntenek, ideértve azokat is, ahol halálbüntetés rendelhető el.

¹² Japán II. világháború utáni történetében 2014. márciusi állapot szerint csak hat olyan eset volt, amikor a bíróság olyan elítélt perújításához járult hozzá, akinek halálos ítélete már jogerős volt. Négy esetben a hatból az elítéltet fel kellett menteni, egy eset pedig még függő.

¹³ ISHIZUKA 2006, 337. p.

2. A halálra ítélték traktusa

A halálra ítélteteket szigorú és megalázó fegyelmi szabályoknak vetik alá. Az ide vonatkozó börtön szabályok egyebek mellett előírják, hogy a halálra ítélteteket egyszemélyes cellákban tartják fogva, az egész nap során ugyanabban a testhelyzetben kell ülni vagy térdelni, az elítélt nem járhat ki vagy nem alhat az igényei szerint. Nem engedélyezett más elítéltekkel való beszélgetés, televízió nézése és esetleges hobbi gyakorlása sem. Az elítélt önkéntes alapon azonban dolgozhat. Megjegyezhető továbbá, hogy az egészségügyi ellátás nem kielégítő. A védőügyvéddel való bizalmas kapcsolat is korlátozás alá esik. A cellákat állandóan videókamera felügyeli, a cellák fényforrása pedig még éjszaka sem kapcsolható ki egészen. A külvilággal való kapcsolattartás a közvetlen hozzátartozók, az ügyvédek és engedélyezett más személyek ritka és felügyelt börtönlátogatásaira korlátozódik, a leveleket pedig cenzúrázzák.

A halálra ítélték épületrészeiben az átlagos várakozási idő a kivégzésig 6 év. Néhány elítéltnél ez az idő azonban megközelítette az 50 évet, így nem ritkán pszichés megbetegedések alakultak ki. Ezeket a feltételeket az Amnesty International és más szervezetek, bizottságok is embertelennek, kegyetlennek és megalázó bánásmódnak tekintik.

A legutóbbi öt évet tekintve 2013-ban 5; 2014-ben 2; 2015-ben 4; 2016-ban és 2017-ben egyaránt 3-3 halálos ítélet született. 2017 végén a halálra ítélték épületrészeiben 134 fogvatartott volt található, közöttük 6 külföldi állampolgár. 123 fogvatartottnál a halálos ítéletet már megerősítették, így azok jogerősek.

3. A kivégzések száma Japánban

1945-től 2017. december végéig 696 embert végeztek ki, ebből az 1980-tól 2017 végéig tartó időszakban 130 kivégzés történt. 1993. márciusában Japánban egy rövid de facto kivégzési moratórium fejeződött be, amely több mint három évig tartott. 2005 óta a kivégzések éves száma növekszik, jóllehet az ölési cselekmények száma az országban csökken és a II. világháború óta az egyik legalacsonyabb értéket érte el. Ebben az időszakban a legtöbb kivégzés 2007-ben és 2008-ban volt: 90 és 15 elítélttel szemben. A végrehajtott halálos ítéletek száma az elmúlt öt év során összességében viszont csekélynek minősíthető, figyelemmel az ország nagyságára és a népesség számarányára is. Ezek az utóbbi kivégzési adatok a következők: 2013-ban 8; 2014-ben, 2015-ben és 2016-ban egyaránt 3-3; míg 2017-ben 4 elítéltet végeztek ki.

A következő táblázat a japán végrehajtási/kivégzési adatokat foglalja magában 1945-49 és 2000-2004 közötti időszakban, öt-öt év átlagával:

3. táblázat

*Végrehajtások száma Japánban*¹⁴

Év	végrehajtás	5 év átlaga
1945-49	97	19.4
1950-54	127	25.4
1955-59	119	23.8
1960-64	83	16.6
1965-69	49	9.8
1970-74	57	11.4
1975-79	37	7.4
1980-84	5	1
1985-89	10	2
1990-94	9	1.8
1995-99	27	5.4
2000-2004	10	2
összesen	630	10.5

4. A halálbüntetés végrehajtásáról

A halálos ítélet végrehajtására akkor kerülhet sor, ha az igazságügyi miniszter a megfelelő végrehajtási rendelkezést aláírta. Ez a büntetőeljárás törvény szerint a halálos ítélet jogerőre emelkedése után hat hónapon belül következik be. Mivel azonban ezt a határidőt jogorvoslati kérelmek, perújítási indítványok, kegyelmi kérvények szakítják félbe, így a halálos ítélet jogerőre emelkedése és a tényleges végrehajtása közötti időtartam a gyakorlatban akár 20 évig is terjedhet. Miként arra már utalás történt, néhány elítéltnél ez az idő a fogvatartásban eltöltött 50 évet közelítette.

A kivégzéseket a nyilvánosság kizárásával, kötél általi akasztással hajtják végre speciális kivégzési helyszíneken, az ország hét erre előírt irányított fogvatartási központjában. Ilyen kivégző helyek Tokió, Osaka, Hirosima, Nagoya, Sapporo, Fukuoka és Sendai városok végrehajtási intézeteiben találhatók.

Hóhérként három „normál” börtönfelügyelő működik közre. Olyan kivégző mechanizmust alakítottak ki, hogy az akasztófa alatt a csapóajtó akkor nyílik ki, ha a kivégző kamra mellett egy gombot kioldanak. Összesen három ilyen gomb van, de csak az egyik oldja ki a csapóajtót. A három felügyelő egyidejűleg nyomja meg a gombokat, így számukra tisztázatlan, hogy közülük ki okozta az elítélt halálát. 2011. október 31-én Osakában a kerületi bíróság az ilyen akasztásos kivégzést alkotmánykonformnak ítélte.

¹⁴ ISHIZUKA 2006, 337. p.

A halálra ítélték csak a kivégzés napjának reggelén, közvetlenül a végrehajtás előtt szereznek tudomást a kivégzésről. Így az érintettek ezután legtöbbször csupán néhány órát, néha csak percekét élhetnek még. Azon elítéltek, akiknek kegyelmezésre már nincs semmilyen kilátásuk, minden időpontban számíthatnak a kivégzésükre. A hozzátartozók és az ügyvédek az elrendelt kivégzésről nem kapnak információt. Néhány évvel ezelőttig a végrehajtási parancsok kibocsátása gyakran a parlamenti ülések szüneteiben történt meg, a nyilvános viták vagy kritikák lehetőség szerinti elkerülése érdekében. Nyilvános ismertté tétel csak a kivégzés végrehajtása után következik, 2007 decembere óta a név feltüntetésével.

A kormányzat a joggyakorlatot illetően állandóan arra a közvélemény-kutatási eredményre hivatkozik, amely szerint a japánok 80-85%-a támogatja a halálbüntetés alkalmazását a brutális gyilkosokkal szemben. A halálbüntetésnek ez a támogatása az Amnesty International álláspontja szerint legalábbis részben a titoktartásra és ebből a helyzetből eredően az információk és a nyilvános viták hiányára vezethető vissza.¹⁵

IV. A világ legnépesebb országai és a halálbüntetés

4. táblázat

A világ legnépesebb országai

ország	népességszám, millió fő
Kína	1400
India	1300
USA	326
Indonézia	266
Brazília	210 1979/1855
Pakisztán	200
Nigéria	195
Banglades	166
Oroszország	144 Moratórium 1996/1999
Mexikó	130 2005/1961
Japán	127
Etiópia	108

¹⁵ AMNESTY INTERNATIONAL, 15. April 2018.

A fenti összeállítás a világ legnépesebb, azaz 105 milliót meghaladó lélekszámú tizenkét országát tünteti fel. Ha ezen tizenkét ország és a halálbüntetés kapcsolatát vizsgáljuk, úgy az állapítható meg, hogy kilenc országban ténylegesen alkalmazzák is a legsúlyosabb büntetést. Csupán három országban érvényesül abolíció: Braziliában a köztörvényes bűntettek vonatkozásában az 1979-ben elfogadott abolíció azzal a megjegyzéssel, hogy az utolsó végrehajtás/kivégzés 1855-ben (!) történt. Mexikó a teljeskörű abolíciót követő országok közé tartozik, ahol 2005-ben iktatták ki valamennyi bűncselekményre a halálbüntetést. Az utolsó kivégzés pedig 1961-ben volt. A harmadik ország Oroszország, ahol tényleges gyakorlati moratórium 1996 óta, illetve a csecseneknél 1999 óta érvényesül (erről röviden később).

V. Európai helyzetkép

Európában ma már – Fehéroroszország kivételével – egységes a kép a halálbüntetés abolíciója tekintetében. Azonban Európa nyugati és keleti, illetve ún. „mini” államaiban távolról sem egységesen alakult ez ki. Az ún. mini államok közül például San Marino a halálbüntetést 1865-ben törölte el véglegesen úgy, hogy az utolsó kivégzés 1468-ban volt. Ugyanakkor Monaco 1962-ben, Liechtenstein 1987-ben, Andorra pedig csak 1990-ben iktatta ki teljeskörűen a halálbüntetést. A nem mini, hanem az alább található összeállításban is szereplő kisebb országok közül a leginkább figyelemre méltó ország Izland, ahol a teljes abolíció már 1928-ban megvalósult, és az utolsó kivégzés 1830-ban volt.

Nyugat-Európa országai közül kiemelendő Portugália, ahol a köztörvényes bűncselekményekre már 1867-ben kiiktatták a halálbüntetést és az utolsó kivégzés 1849-ben volt, a teljes abolíció pedig 1976-ban következett be. Hasonlóképp az 1970-es években történt a teljes eltörlés a skandináv országokban, azzal, hogy – több nyugati állammal együtt – az utolsó kivégzések jellemzően közvetlenül a II. világháborút követően kerültek sorra.

Számos nyugat-európai államban viszont viszonylag igen későn született döntés a teljes abolícióról. Így ez például Nagy-Britanniában csak 1998-ban, Belgiumban 1996-ban, Spanyolországban 1995-ben, Olaszországban 1994-ben, Svájcban 1992-ben következett be. A kelet-európai országok legtöbbszörében a halálbüntetés eltörlése a kommunista/szocialista államrend összeomlását, az ún. rendszerváltozást, adott esetben új államalakulatok létrejöttét követően történt, szinte egyidejűleg az Európa Tanácshoz fordulással. Legkésőbb a balti államok iktatták ki a halálbüntetést. Vagyis ezen volt szocialista országok eljutottak oda, hogy fontosabbnak tartották az európai közösséghez, az európai értékekhez tartozást, mint a halálbüntetés fenntartását. Ennek hátterében azt is látni kell, hogy az Európa Tanácsnak csak az lehet(ett) tagja, amely állam kinyilvánította készségét a halálbüntetés eltörlésére vagy legalább kivégzési/végrehajtási moratórium bevezetésére. Ez a körülmény magyarázza hazánk azon helyzetét is, hogy 1990-ben letünk az Európa Tanács tagja, ugyanakkor és ugyanabban az évben történt a halálbüntetés eltörlése is, de nem a teljesen bizonytalan kimenetelű akkori országgyűlés, hanem az Alkotmánybíróság döntése révén.

5. táblázat

A halálbüntetés abolíciója az egyes országokban

ország	teljes abolíció	abolíció köztörvényes bcs-ekre	utolsó kivégzés
Izland	1928		1830
Hollandia	1982	1870	1952
Portugália	1976	1867	1849
Spanyolország	1995	1978	1975
Olaszország	1994	1947	1947
Németország	1949 (NDK 1987)		
Dánia	1978	1933	1950
Finnország	1972	1949	1944
Norvégia	1979	1905	1948
Svédország	1972	1921	1910
Svájc	1992	1942	1944
Belgium	1996		1950
Franciaország	1981		1977
UK (Anglia)	1998	1973	1964
Románia	1989		1989
Szlovénia	1989		
Szlovákia	1990		
Horvátország	1990		1987
Magyarország	1990		1988
Ukrajna	1999		
Csehország	1990		
Szerbia	2002		1992
Lengyelország	1997		1988
Görögország	2004	1993	1972
Litvánia	1998		1995
Lettország	2012	1999	1996
Albánia	2007	2000	
Ausztria	1968	1950	1950
Bulgária	1998		1989
Ciprus	2002	1983	1950
Észtország	1998		1991
Írország	1990		1954
Macedónia	1991		
Montenegró	2002		
Málta	2000	1971	1943

Forrás: a 2. lj. adatai alapján a szerző összeállítása

1. Fehéroroszország

Európa egyetlen országa Fehéroroszország, ahol még a halálbüntetés kiszabása és végrehajtása létező gyakorlat. Így például a fehérorosz legfelsőbb bíróság Minszkben 2011-ben a metronál történt bombatámadás két állítólagos elkövetőjét ítélte halálra, jóllehet mindketten büntetlenségüket hangoztatták és az őket terhelő bizonyítékok is nem egészen meggyőzőek voltak. Az élénk nemzetközi, de sikertelen tiltakozások ellenére a két elítéltet 2012 márciusában tarkólövessel végezték ki.

6. táblázat

*A halálbüntetés és az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés kiszabási adatai*¹⁶

Halálbüntetés	Év	Életfogytiglan
37	1995	
29	1996	
46	1997	
47	1998	3
13	1999	29
4	2000	18
2	2010	2
3	2011	4
--	2012	4
2	2013	2
2	2014	7

A halálbüntetés nem alkalmazható nőkkel, a bűncselekményt 18. életév alatt elkövetővel, illetve az ítélethozatalt megelőzően 65. életévüket betöltőkkel szemben.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés bevezetése 1997-ben történt és az első ilyen elítélések 1998-ban voltak.

2017-ben 3 halálbüntetésre ítélet történt és közülük egy tényleges végrehajtás/kivégzés.

2. Oroszország

A Szovjetunióból kiszakadt új európai országok közül a legfontosabb természetesen Oroszország, amely nem iktatta ki a büntetőjogi büntetések köréből a halálbüntetést. Így a hatályos orosz Btk. 59. cikke változatlanul rendelkezik erről a legsúlyosabb szankcióról,¹⁷ azonban 1999 óta ténylegesen nem alkalmazzák. Oroszország 1996-ban az Európa

¹⁶ PALUDA, ANDREI – STSEPANENKA, PALINA – HUSHTYN, ADARYA: *The death penalty in Belarus*. Viasna Human Rights Centre, 2016. 60–62. pp.

¹⁷ Уголовный кодекс Российской Федерации, Москва, 2004. 26. p.

Tanács tagja lett és aláírta a Római Emberjogi Egyezmény 6. kiegészítő jegyzőkönyvét. Ezáltal az ország nemzetközi jogilag a halálbüntetés eltörlése mellett kötelezte el magát békeidőben, azonban az orosz parlament, a дума a protokoll szövegét nem ratifikálta. Csak az orosz Alkotmánybíróság döntése alapján, 1999 februárja óta nem lehet gyakorlatilag halálbüntetést alkalmazni. *Boris Jelcin* akkori orosz elnök pedig már 1996-ban moratóriumot hirdetett és a halálos ítéleteket szabadságvesztésre változtatta át. Ezt a moratóriumot az orosz Alkotmánybíróság az említett 1999. évi döntésében megerősítette azzal, hogy rögzítette, addig, amíg az esküdtzéki bírósági rendszert a főbenjáró (bűn)ügyekben be nem vezetik, halálbüntetés nem hozható.¹⁸ 1996/1997 és 1999 között azonban a moratóriumot Csecsenföldön végrehajtott halálos ítétek törték meg, azóta már az oroszoknál nincs kivégzés.¹⁹

VI. A halálbüntetés alkalmazása Magyarországon

A halálbüntetés *hazai alakulását* illetően már az *1843. évi büntetőjogi javaslat* a halálbüntetés abolíciója mellett foglalt állást. Bár ez a bátor és igen haladó kezdeményezés sikertelen maradt hazánkban, a XIX. század második felében számos európai állam követésre méltónak találta.

A *Csemegi-kódex* igen szűk körre szorította a halálbüntetést, béke idején csak a király személye elleni felségsértés és a gyilkosság büntetetté engedte alkalmazni. A kódex hatálybalépését követő időszakban a magyar bíróságok halálbüntetést alig, sőt az 1896–1899 közötti években egyáltalán nem alkalmaztak. Az 1890-es években a kivégzések száma elenyésző volt, a halálra ítélték nagy része pedig kegyelemben részesült.

Az első világháború során és után a halálbüntetés tényleges alkalmazása emelkedő tendenciát mutatott, azonban az 1923-tól 1941-ig terjedő időszakban a büntetési nem alkalmazása csekély mértékű volt (a kiszabások évi átlaga a kettőt sem érte el).

A második világháborút követően a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásával, az új társadalmi, politikai, gazdasági rendszer védelmével összefüggésben megnőtt a halállal fenyegetett deliktumok száma. Az előírt halálbüntetéseket az 1945-től működő népbíróság, a katonai bíróságok, a rögtönítélő bíróságok, illetve az 1957 elején újra bevezetett népbírósági külön tanácsok alkalmazták.

Az *1950. évi Btá.* ugyancsak fenntartotta a halálbüntetést, mivel „Ez idő szerint ... még nem állunk a fejlődésnek azon a fokán, amely megengedné a halálbüntetés eltörlését.”

1945 utáni jogfejlődésünk első időszakában a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét messze kiterjesztették, és így nem csupán az élet védelmét szolgáló bűncselekmények miatt, hanem politikai, gazdasági, sőt tulajdon elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben is kiszabtak halálbüntetést. Különösen nagy arányban alkalmazták ezt a büntetést az ún. koncepciós perekben, majd az 1956-ot követő megtorlás időszakában.

¹⁸ ROSENAU, HENNING: *Die Todesstrafe als Gefahr der freiheitlichen Strafrechtsreformen?* in: SINN, ARNDT (Hg.): *Menschenrechte und Strafrecht*. Universitätsverlag Osnabrück, 2013. 46. p.

¹⁹ ROSENAU, HENNING: *Europäische Rechtspolitik zur Abschaffung der Todesstrafe*. ZIS 2006/6. 342. p.

Az 1961. évi Btk.-ban a halálbüntetés alkalmazására 28 rendelkezés adott lehetőséget, közöttük 12 a katonai büntettek körében. A miniszteri indoklás a halálbüntetés fenntartásának szüksége mellett azonban leszögezi: „A szocialista büntetőjog perspektívakusan elvi okokból a halálbüntetés ellen száll síkra”. Az 1971. évi 28. sz. tvr. szűkítette a halállal pönalizált büntettek körét, ugyanis mellőzte a halálbüntetést a vagyon elleni deliktumoknál, valamint a közveszély-okozás minősített eseténél. Viszont új – halállal fenyegetett – tényállás lett a légi jármű jogellenes hatalomba kerítésének a minősített esete.

Az 1978. évi Btk. eredeti szabályozásában a halálbüntetés *mindig vagylagos és kivételes jellegű* főbüntetesként szerepelt. A törvény halálbüntetéssel is pönalizált az *állam elleni büntettek* közül nyolc törvényi tényállást; a *katonai bűncselekmények* körében *tizenegy* büntetési változatot; a *béke elleni és a háborús bűncselekmények* közül *négy* törvényi esetet; az *egyéb köztörvényes bűncselekmények* közül pedig *három* büntetést. Tehát összesen 26 bűncselekményi tényállásnál fordult elő a Btk.-ban vagylagos büntetesként a halállal fenyegetés. Ezekén kívül még külön jogszabály is halálbüntetést rendelt alkalmazni a Btk. 165. §-ára tekintettel az egyéb háborús büntetésekre.²⁰

Kivételesen került sor a *gyakorlatban* a halálbüntetés kiszabására és így a végrehajtására is. Az 1990-ben történt eltörlését megelőző 25 évben az alkalmazása jelentősen csökkent. Az 1960-as években a halálbüntetés kiszabása 14 és 4 között változott (1961-ben 14 esetben, 1969-ben 4 esetben); és az évenkénti átlagos alkalmazás megközelítette a nyolcat. Az 1970-es években 6 és 1 volt a két szélső szám, és ebben az évtizedben az évenkénti átlagos kiszabás több mint három volt. Az 1980 és 1989 közötti időszakban a halálbüntetések kiszabásának száma 5 és 1 között alakult, és ebben az évtizedben az alkalmazás gyakorisága az előző évtized átlagával azonos, azaz három. (1985-ben 2; 1986-ban 1; 1987-ben 5; 1988-ban 3; 1989-ben 1 vádlottal szemben szabtak ki a bíróságok halálos ítéletet. Meg kell említeni azt is, hogy az Igazságügyi Minisztérium adatai szerint a katonai bíróságok 1960 és 1980 között összesen 66 esetben szabtak ki halálbüntetést.) Az ún. polgári bíróságok halálos ítéletet szándékos emberölés minősített esetei miatt alkalmaztak az utóbbi évtizedekben. A kiszabott halálbüntetéseket pedig tipikusan végre is hajtották. Az utolsó kivégzés hazánkban 1988 júliusában volt.

VII. A halálbüntetés kiiktatásának/eltörlésének útja Európában és Magyarországon

A halálbüntetéssel kapcsolatban hazánkra is kiterjedően két nagy egyezményt kell kiemelni. Az egyik az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4.-én létrejött egyezmény az Európai Emberi Jogi Egyezmény, és az ahhoz tartozó hatodik, majd tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv. A másik pedig a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, amely az ENSZ keretében 1966-ban született, illetve ENSZ Egyezségokmány 1989. december 15.-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyve. Az eredeti Európai Emberjogi Egyezmény szövege még nem tartalmazta a halálbüntetés tilalmát, sőt lehetővé tette, hogy szinte bármely bűncselekményre halálbüntetést állapítsanak meg. Az 1983 áprilisában elfogadott és

²⁰ NAGY FERENC: *Anyagi Büntetőjog Általános rész II.* Iurisperitus Bt. Szeged, 2014. 182–184. pp.

1985-ben hatályba lépett Hatodik kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkében már az a rendelkezés található, hogy „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.” A 2. cikk azonban azt rögzíti, hogy egy állam törvényhozása rendelkezhet halálbüntetésről háború idején vagy háború közvetlen veszélye idején. Vagyis ez a jegyzőkönyv a halálbüntetés alkalmazását csak béke idején tilalmazza.

Magyarország a Római Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc (köztük a hatodik) kiegészítő jegyzőkönyvet 1993-ban egyszerre ratifikálta, három évvel az Európa Tanácsba való felvétele után. Vagyis az európai nemzetközi dokumentum-együttest Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki és 1993. április 15-én lépett hatályba.

A Tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv viszont megtiltja a részes államok számára mind a hatályának felfüggesztését, mind bármilyen fenntartás tételét. Ez a jegyzőkönyv tehát a halálbüntetés alkalmazását minden körülmények között tiltja. Ezt a jegyzőkönyvet hazánk a 2004. évi III. törvénnyel fogadta el és hirdette ki.

A halálbüntetés hazai eltörlésének az irányába tett fontos előrelépés volt viszont az 1989. évi XVI. törvény, amely szerint a halálbüntetés már nem lehet a politikai leszámolás eszköze Magyarországon, vagyis az állam elleni bűncselekmények köréből iktatta ki a halálbüntetést. 1990 októberében a magyar AB határozatot hozott a halálbüntetés alkotmányellenességéről a korábbi hazai Alkotmánnyal²¹ kapcsolatban [23/1990. (X.31.) AB hat.]. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az 1978. évi eredeti Btk-nak és a kapcsolódó jogszabályoknak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütköznek, ezért megállapította a halálbüntetés alkotmányellenességét és megsemmisítette a kapcsolódó jogszabályi előírásokat.²²

VIII. A halálbüntetés alkotmányos tilalma

Sok európai állam alkotmányában megtalálható a halálbüntetés alkalmazásának tilalma. Az ilyen alkotmányi előírások alábbi típusaival, illetve megfogalmazásaival találkozhatunk.²³

- a halálbüntetés megszünt (pl. német alaptörvény 102. cikk; osztrák alkotmány 85. cikk);
- a halálbüntetést eltörölték (pl. belga alkotmány 14/A. cikk);
- halálbüntetés semmilyen esetben sem szabható ki (pl. portugál alkotmány 24. cikk 2. pont; hasonlóan a finn alkotmány 7. cikk (2) bek.);
- halálbüntetés nem szabható ki (pl. holland alkotmány 114. cikk);

²¹ Magyarország módosított korábbi Alkotmánya 54. § (1) bek.: „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

8. § (2) bek.: „...az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”

²² HORVÁTH TIBOR (szerk.): *A halálbüntetés megszüntetése Magyarországon (Dokumentumgyűjtemény)*. Halálbüntetést Ellenzők Ligája. Miskolc, 1991.

²³ Vö. NAGY FERENC: *Az anyagi büntetőjog és az alkotmány*, in: TÓTH KÁROLY (szerk.): *Alkotmány és jogtudomány*, Acta Jur. et Pol. Tomus XLVII. Szeged, 1996. 88. p. Az európai alkotmányokat lásd *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer. Budapest, 2016.

- a halálbüntetés tilos [pl. román alkotmány 22. § (3) bek.; svéd alkotmány II. fejezet 4. §; svájci alkotmány 10. cikk (1). bek.];
- a halálbüntetés nem megengedett [pl. szlovák alkotmány 15. cikk (3) bek.];
- nincs halálbüntetés az adott országban (pl. szlovén alkotmány 17. cikk, horvát alkotmány 21. cikk);
- a halálbüntetésnek nincs helye [pl. olasz alkotmány 27. cikk (3) bek.];
- a halálbüntetés megszűnik, kivéve a katonai büntetőjog háború idején előírt eseteit (pl. spanyol alkotmány 15. cikk);
- halálbüntetés nem szabható ki politikai bűncselekmények esetében, kivéve ha azok más bűncselekményekkel halmazatban állnak [pl. görög alkotmány 7. cikk (3) bek.].

Az új Alaptörvény érdemi hiányossága a fenti példákkal szemben, hogy nem rögzíti a halálbüntetés tilalmát, jóllehet ennek kimondása komoly szimbolikus jelentőséggel bírna.²⁴ Így a halálbüntetés a hazai megújuló populista politika eszköze lett és a jövőben is az lehet.²⁵

Az Alaptörvény II. cikk: „csupán” azt rögzíti, hogy „Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.”

Felhasznált irodalom

HORVÁTH TIBOR (szerk.): *A halálbüntetés megszüntetése Magyarországon (Dokumentumgyűjtemény)*. Halálbüntetést Ellenzők Ligája. Miskolc, 1991.

ISHIZUKA, SHINICHI: *Todesstrafe in Japan: Ein schlechtes Gewissen in der internationalen Gemeinschaft*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS) 2006/8.

KREUZER, ARTHUR: *Die Abschaffung der Todesstrafe in Deutschland – mit Vergleichen zur Entwicklung in den USA*. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik (ZIS) 2006/8.

MARTSCHUKAT, JÜRGEN: *Geschichte der Todesstrafe in Nordamerika*. C.H. Beck, München, 2002.

NAGY FERENC: *Az anyagi büntetőjog és az alkotmány*. In: Tóth Károly (szerk.): *Alkotmány és jogtudomány*. Acta Jur. et Pol. Tomus XLVII. Szeged, 1996.

Az európai alkotmányokat lásd *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer. Budapest, 2016.

NAGY FERENC: *Anyagi Büntetőjog Általános rész II*. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.

NAGY FERENC: *Gondolatok a büntetőjogi legalitással összefüggő alkotmányossági problémákról*. In: Balogh Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó – SZTE ÁJTK, Szeged, 2016.

²⁴ SZOMORA ZSOLT: *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. In: Drinóczi Tímea – Jakab András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011*. I. kötet. Pázmány Press. Budapest – Pécs, 2013.; NAGY 2014, 187–188. pp.

²⁵ NAGY FERENC: *Gondolatok a büntetőjogi legalitással összefüggő alkotmányossági problémákról*. In: Balogh Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó – SZTE ÁJTK, Szeged, 2016. 458. p.

PALUDA, ANDREI – STSEPANENKA, PALINA – HUSHTYN, ADARYA: *The death penalty in Belarus*. Viasna Human Rights Centre, 2016.

ROSENAU, HENNING: *Europäische Rechtspolitik zur Abschaffung der Todesstrafe*. ZIS 2006/6.

ROSENAU, HENNING: *Die Todesstrafe als Gefahr der freiheitlichen Strafrechtsreformen?* In: SINN, ARNDT (Hg.): *Menschenrechte und Strafrecht*. Universitätsverlag Osnabrück, 2013.

SZOMORA ZSOLT: *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. In: DRINÓCZI TÍMEA – JAKAB ANDRÁS (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011. I. kötet*, Pázmány Press. Budapest-Pécs, 2013.

TÓTH J. ZOLTÁN: *A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete*. Századvég Kiadó. Budapest, 2010.

Ugolovnij kodeksz Rosszijkoiy Federácii. Moszkva, 2004.

Egyéb internetes források

Amnesty International: *Abolitionist and Retentionist Countries as of March 2018*. <https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5066652017ENGLISH.pdf>

Amnesty International: *Wenn der Staat tötet. Todesstrafe in Japan*. Stand 15. April 2018. <https://deathpenaltyinfo.org/states-and-without-death-penalty>